

«Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda...»

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

"Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda..." «KYÝAMATDAN BIR SÖZ DIÝDIM BAÝAKDA...»

1999-njy ýylda külli ynsanyýet howsalaly bir wakany başdan geçirdi. Biziň «Gün» diýip at beren söýgüli sary ýyldyzymyz ýüzüne gara perde çekdi. Ýeriň esli bölegini garaňkylyk gaplap aldy. Öten-geçen münejjimler, şu gün ýaşap ýören köp sanly gurrandazlar, her dürli tagbyrçylar şu gezekki Gün tutulmasy bilen baglylykda garry Zeminiňem ömrüniň paýawlaýandygyny, hut şu gün kyýamat-ahyrzamanyň gopjakdygyny bigüman hakykat diýip yglan etdiler. Kysmata ynanan millionlarça ynsanlaryň kalbyna uly gam-gussa hem ymgyr gorky aralaşdy. Dogrudanam, adamzadyň irginsiz yhlasy, söýgüsi hem döredijiligi bilen müňlerçe ýyllap bezelip-beslenen ýaşyl saýýara, iki aýakly, akyl-parasatly jandaryň dogup-dörän rahat sallançagy edip ertiriň

özünde, bir demde, kül-peýekun bolup, tüssä-tozana garylyp ötägidermikä? Beýik-beýik daglary, sümme tokaýlary, sähra-çölleri, derýa-kölleri, umman-deňizleri üstünde göterýän ajaýyp Ýer togalagy älem giňişliginden azaşyp gelen bir nägehan gara bela bilen çakysyp, dyr-pytrak bolup sowrularmyka?

Käbir asman jisimleriniň ykbaly hakykatdanam elhenç katastrofa bilen tamamlanýar ahyryn. Bu halat tebigatda bolup durýan hadysa. Galaktikada, gör, neneňsi ägirt partlaýyşlar bolup durýar. Pelegiň asyýasy bolan «gara deşikler» ne ymgyr maddalary ýuwdup ýatyr! Olar bilen deňeşdireniňde, biziň Ýerimiz dynnym ýalyjak zat dälmi?

Men ertir ahyrzaman boljak diýlen gije Asman jisimleri boýunça türkmeniň uly alymy, astrofizik Aman Hanberdiýewe telefon arkaly ýüzlendim. Bütün dünýäni gaplap alan bu howsala neneňsi baha berýäňiz, dogrudanam, biziň Ýer togalagymyza niredenem bolsa bir ýerden howp abanýarmy diýip soradym... Daşary ýurtda, dünýäniň atly obserwatoriýasynda ylym ýüküni tutan köne dostum häli-häzir görnüp duran hiç hili howpuň yokdugynh aýdyp meni rahatlandyrdy.

Kyýamat-ahyrzaman düşünjesi diňe hyýalbent palçy-ýalançylaryň özlerinden tapan toslamasy bolan bolsady, onda biz muňa iýip-içip, keýp çekip mesirgäp ýören bigam närseler ýaly, kän bir pisint etmesegem etmezdik. Emma kyýamat baradaky taglymatyň ~ eshatologiýanyň iňňän gadymdan bäri adamzadyň aňyndan çykman, gaýtam döwür-döwür täzelenip gelýändigini ýatlanyňda, munuň aňyrsynda nähilidir bir hakykatyň barlygyny aňmak bolýar. Tebigatyň kanunlaryna görä, älemde ähli zadyň wujud bolup döreýänligi, soňra möwriti ötüp peýekun bolýandygy mälim zat. Kuranda, Hadysda, hususanam, Magtymgulynyň şu meselä bagyşlanan ýörite goşgularynda musulman eshatologiýasy doly hem jikme-jik beýan edilýär. Kelamyllada: «Garaňkylyk», «Asmanyň ýaradylyşy», «Kyýamat», «Ýeriň yranmaklygy» atly suratlarda kyýamat-magşar günü iniňi jümşüldedýän täsirli sözler bilen suratlandyrylýar:

«Haçan-da Asman Allatagalanyň haýbatyndan darka ýarylanda, haçan-da ýyldyzlar paýrap ýere dökülende we haçan-da derýalar joşup, hemmesi goşluşyp hyňzaşanda we haçan-da ýerler böwsüm-böwsüm böwsülip, ölenler dirilip görden çykanda...» we daglar ýerinden gopup, howada gubar ýaly gaýanda...»

Magtymguly kyýamat-magşaryň öňüsyrazynda dünýäge gulgula saljak pajygaly wakalary: Deçjalyň, Depbetil-arzyň, Ýajuj-Mäjujyň gelmegini, Isa bilen Mätiniň adamzady halas edişini edil gözüň bilen gören ýaly teswirleýär.

Biziň tylla nur saçýan sary ýyldyzymyz hem onuň daşynda pyrlanýan saýýaralar, uzak kosmosden seredeniňde, Allanyň döreden täsin oýnawajyna meňzäp, dartys güýji diýen tilsim bilen bir-birine ilteşip, indi ençeme million ýyl bári ýaşap ýör. Emma bu «oýnawajyň» çagşajak gününüň bardygyny dinem, ylmam biragyzsda ykrar edýär. Ýogsa-da, şol gün haçan bolmalyka? Bu sorag biziň pygamberimize-de berlipdir. Muhammet sallallohu aleyhi wesselemniň beren jogaby çagalykdan meniň ýadymda galdy.

Agşam çaglary obadaşlarymyz biziň öýümize gürrüňçilige ýygnanardy. Kakam parsy we çagataý dillerindäki gadymy kitaplary okap düşündirerdi. Onuň has köp okaýan eserleriniň biri «Müftahyl-jenandy», ýagny, «Jennetleriň açarydy». Bu dini kitapda hadysy-şerife salgylanyp, Resulallanyň «Kyýamat haçan bolar?» diýen soraga neneňsi jogap berendigi beýan edilýärdi. Allatagalanyň iň beýik pygamberi daşyna üýşüp oturan sahabalaryna aýdanmyş: «1380 ýyl menden soň kyýamatyň alamatlary zahyr bolar (ýüze çykar» diýenmiş. «Kyýamatyň alamatlary neneňsi bolar?» diýlip soralandaky, pygamberimiz adamzat jemgyýetiniň ahlak opurylyşygyna uçrajakdygyny, dünýä möçberinde jahalatyň, bet apatyň şöhrat tapjakdygyny anyk suratlandyrýar. Hadysda kesgitlenen möhlet eýýäm ötüp geçdi, ahlak opurylyşygy bolsa baryp-ha Magtymguly döwründe (Pah, şahyryň «Nyşan» goşgusyny bir okasadyň!) adamzady sandan çykaryp, bu gün ýetjek derejesine ýetdi. Wagşyýana XX asyryň gandöküşikli uruşlary, şu günki günüň yzy üzülmeýän etniki gyrgynçylyklary, ýaragly toparlaryň guramaçylykly jenaýatçylygy, birehim terrorçylyk köp ýurtlary lertzana getirýär. Biz dünýäniň aýry-aýry ýurtlarynda şu günki bolýan pajygaly wakalary ýekän-ýekän ýatlabam bilerdik. Emma okyjylaryň gözünüň önünde bolup geçýän hem-de her gün telewideniýede tomaşa edilýän şol eýmenji zatlary gaýtalap durmanyň hajaty ýok bolsa gerek.

Ine, şu ýerde biziň gürrüňimiz ynsanlaryň kalbynda gopan kyýamata gelip diredi. Eýsem, adamlaryň jynsynyň üýtgemegi, gäbiniň azmagy, tebigatynyň wagşylaşmagy ol aýdylan kyýamatdan pes kyýamatmy?! Harby kakyndan ýaña kellesi titräp duran imperialist generallaryň million ilatly abadan şäherleri raketa zarbasy bilen ýumup gum-kesege öwürmegi, bolgusyz bir telbäniň üsti 300 ýüz ýolagçyly «Boingi» asmanda dyr-pytrak edip ýarmagy, mukaddes ybadathanalaryň hem metjitleriň partladylmagy, başga-da şu zeýilli aýylganç gabahatlyklat ynsanyň aždarhalaşmagy, ýuwardhalaşmagy däl-de, eýsem dagy näme?! Kosmos giňişliginden güzürdäp gelýän haýsydyr bir gara belanyň Ýer togalagyny pytradyp kyýamat goparjagyna garaşmagyň asla geregi hem ýok! Şol gara bela biziň ýanymyzdan döredi, içimizden döredi! Olam şeraratdan, kesapatdan, zelalatdan ýaña gara daşa öwrülen ynsan ýüregi ahyry!

Biz şu ýerde «Nyşan» goşgusyna dolanyp gelmäge mejbur. Türkmeniň beýik akyldary şu eserinde ahlak opurlyşygyna maňlaý dirän külli adamzada, kalby gara daşa öwrülen ynsanyýete daduperýadyny ýetirmek isleýär. Ol zulum-sütemiň, zorlugyň, aldawyň, galplygyň, haramhorlugyň, azgynlygyň laýyna boraboýuna batan adamzady silterläp-silterläp eňreýär. Tebigaty jyna öwrülen, şeýtana gaýra dur diýýän, tamugyň daýanjy bolan närseleri gaýdyp ynsanlyk ýoluna çagyýar.

Türkmen iliniň, dag içindäki obadan ýaňlanyp çykan bu ses-üýn Ýewropanyň, Amerikanyň, Gündogaryň gulagyna ilermikä? Akyl-parasadyň, sungatyň, poeziýanyň gudratyna berk ynanýan şahyr gulaga ilermikä, ilmezmikä diýip birjigem şübhelenmändir. Onuň belent owazy şu güne çenli hem ýaňlanyp dur, ýaňlanyp dur. Beýik akyldar iliniň XX asyryň aýagynda belent ykbala eýe boljagyny, megerem, bilendir diýmek göwnüňe gelýär. Milli bähbidiň, dogruçyllygyň, adalatyň ýesiri bolan bu ynsan täze ajap zamanda, uly taryhy döwürde türkmeniň älem-jahana görelde boljagyna hökmanam ynanandyr! Onda-da, adamzady ahlak opurylyşygyndan halas etmek barada görelde boljagyna! Türkmen diýarynyň bütin äleme görelde bolup biljegine adamzat taryhyndan bihabar käbir närseleriň ynanmazlygy, hatda biziň pikirimizi ýañsylap gülmegi hem ähtimal. Göwnüýetmezçilik

biziň birentegimize mahsus zat. Emma baryp-ha 2-3 müň ýyl mundan owal kiçijik Ýunanystan (Gresiýa), eýsem, dünýäni agzyna aňkartmadymy?! Ýunalaryň Sokrat, Platon, Aristotel ýaly filosoflary, Gomer, Eshil, Sofokl, Ýewripid, Aristofan kimin söz ussatlary, Arhimed, Ýewklid dek alymlary, başga ugurlardanam dörän ägirtleri adamzat medeniýetine goşant goşmadymy?!

Indi Türkmenistan atly ata Watanymyza ýüz öwreliň. Biziň ölkämiz şu gün we ýakyn geljekde dünýäni näme bilen geň galdyryp biler? Asudalygy bilen, uly ykdysady tutumlary bilen, medeniýetiň gülläp ösmegine gönükdirilen çäreleri bilen eýýäm haýran galdyryp ýör. Esasanam, özüniň milli ruhuny baýdaj edinip belende göterenligi bilen! Dumly-duşuňa göz aýlasaň başga ýurtlarda uruş-galmagal, dawa-jenjel, zorluk-sütem. Asylly, saýhally, merdana türkmeniň welin, Alla kerem eçilen ýurdy, hemmelerden saýlanyp, görenleriň gözünü guwandyrýar.

Başgalar başga zat gözlese, biziň milletimiz özüniň ruhuny gözleýär. Müň ýyllardan gözbaş alýan jöwher ruhuny! Öten-geçen ata-babalarymyzyň ruhuny, ähli eždatlarymyzyň ruhuny şu günki günde hem geljek nesiller üçin iň gymmatly hazyna hökmünde jemlemek iň wajyp döwlet işine öwrüldi. Bu бүтін adamzat üçün görüm-görelde bolar. Mysal üçin «Ruhnama» özüniň çuňňur mazmuny hem owadan keşbi bilen şerarat hem kesapat batgasyna batan köp halklary lüýkden çykyp, halallygyň dury çeşmesinde ýuwnup päklenmäge çagyryýar. Men şu aýdýanlarymyň mahabatly sözler däldigini subut etmäge taýyn. Iň bolmanda, özüni iň öňdebaryjy, iň medeniýetli ýurt hasaplaýan, käbir beýik döwletleriň tank, samolýot, raketa, bomba ýlay adam gymmaga gönükdirilen uruş enjamlaryny öndürüp satmakdan kän girdeji alýandygyny ýatlalyň. Bu zat aslynsa gizlinem saklananok. XX asyryň iň kämil atyjylyk ýaragy bolan «Kalaşnikow» awtomaty uruş gidýän ýurtlarda çaga oýnawajyna öwrüldi. Ýarag satýan ýurtlaryň birentegi öz öndürýän dembermezleriniň gan dökmek, jan almak üçin ulanylýandygyny günä-de bilenoklar. Biziň türkmen ilimiziň şu zeýilli günäden sapdygygyny kimde-kim ähmiýetsiz, ownuk zat hasaplaýan bolsa, onda onuň gaty ýalňysdygy bolar.

Aýdyp otursak, biziň dünýäniň önünde görkezere artykmaçlygymyz gaty kändir. Şolaryň iň gymmatlysam biziň hiç bir uruş-galmagala goşulman, ganymyzy gyzdyrman, parahat ýaşayanlygymyzdyr.

Meniň üç ogully obadaşym, sakgal goýberen garry mugallymym ýurdumyzyň parahatlygy dogruda dil ýaryp şeýle diýdi:

– Ikinji jahan urşunyň obamyzyň iň saýyrdyň ýigitleriniň ýüzläp fronta iberilip, köpüsiniň yzyna dolanyp gelmändigini ýadymda. Kän öýler boşap galdy. Ençeme kişileriň yzy ýitdi. Ýnha, häzir görseň, Hudaýa ýüz müň şükür, üç oglum gözümiň önünde öýli-işikli ýaşap ýör. Tüweleme, agtyklarymyň arasynda-da, öýeräýmelisi, çykaraymalysy bar. Bäh, şu ýaşayşy beren adama näçe alkyş aýtsaňam, heniz azdyr-ow! Dünýäde, bagtly, döwletli bolmagyň aňry hetdi nämedir? Berlen döwrany sürüp bolanyndan soň, perzentleriň eli bilen ýere duwlanmak dälmidir! Oňa çenli bolsa, ýamanlyk görmezden, öwlatlaryňa guwanyp gezeniňdir. Türkmeniň ýaşayşy diýen zady şu ölçeýşi, pikir edip otursaň, iňňän üýtgeşik zatdyr. Muny hemme ýerden tapmarsyňam.

Biziň görelde goýarlyk zatlarymyzyň düýbi gaty aňyrdan gaýdýandyr.

Beýik şahyrymyzyň «Kepderi» eserindäki pikir «Ruhnamada» ymgyr uly möçberde belende göterilýär hem öňe sürülýär. Şygryň mazmuny bolsa ejize arka durmak, ýetim-ýesiri, maýyby, hassany, hossarsyzy goldamak. Biziň halkymyza gadymdan mahsus bolan ynsanperwerlik, dözmezlik, kalbybelentlik duýgusy бүтін adamzat üçin gaýtadan görelde bolarlyk häsiýetlerdir. «Gaýtadan» diýmegimiziň sebäbi jemgyýetçilik ösüşinde zerur zabunlyk bolan bazar ykdysadyýeti ösen ýurtlaryň ilatyny baýlara hem garyplara bölüp, kyn ýagdaý döretdi. Türkmen ilinde döwletiniz salgyt salmak hem beýleki usullar ulanyp, döräp biläýjek kynçylyklary adalatly kadalaşdyrar.

Bu aýdýan sözlerimiz biziň uly gürlmek üçin özüimizden toslap tapan zadymyz däl. Türkmenistanda bolup geçýän täzelikleri Birleşen Milletler Guramasynyň içgin öwrenýändigini we biziň tejribämizi başga döwletlere ýaýratmak barada çyndan oýlanýandygyny biziň Prezidentimiz eýýäm sözlän sözünde aýdyp

geçdi. Türkmenler gujur-gaýratly işläp, iki ýylyň içinde million tonnadan aşyryp bugdaý öndürüp, öz halkyny eklemegi başardylar. Olar muny nädip gazandylarka? Ýer togalagynyň ilatyny bol-elin azyk bilen üpjün etmek üçin, belkäm, türkmenleriň tejribesini görelde edinip almalydyr? Emma «tejribe» diýlende, mesele diňe hojalyk işleriniň guramaçylykly, oňat düzgünli alnyp barylýanlygyna syrygýarmy? Biziň pikirimizçe, bu ýerde ruhy taýdan galkynan halkyň ýürek joşgunyny-da hasapdan aýryp bolmaz. Diýmek, türkmen galkynyşyny ilki bilen onuň ruhunyň ganatlanyşyndan öwrenmelidir.

Sussupesligi, jähennemçiligi, ýaltaçylygy basyp geçen türkmeniň halal ruhunyň belentliklere çykyp barýanlygy häzirki zaman halklarynyň arzuw edip ýetip bilmeýän zady.

Halkyň ruhyýet asmanynda bürgüt deý ganat ýaýmagy, ýazyjy hökmünde aýtsam, meni iň gyzyklandyrýan halat. Otuz alty ýyl mundan owal (1963 ý) ýazan powestimde ~ «Göroglynyň gözleginde» bir pikiri öňe sürüpdim. Olam, türkmen milletiniň azatlyga hem Garaşsyzlyga çykmagy üçin, oňa Görogly ýaly belent ruhly edermen serdaryň döremegine göz dikip garaşýanlygymyz hakdaky pikirdi. «Göroglynyň gözleginde» dört gezek çap bolup çykdy. Ýurdumyz arzuwyna ýetdi. On bir ýyl möhlet bilen sowuk ýurtlarda katorgada gezip ýörkäm, «Ygrar» atly iki tom möçberli roman ýazdym. Şu eseri döretmekden maksadym, eger eziz Watandan uzakda, aňzak gyşda ömür tanapymy külterläp tükedäýsem, ygrarly, lebizli, merdana milletimiziň waspyny ýazyp galdyrmak, onuň geljeginiň ýagtydygyny aýdyp gitmekdi. Men sowet katorgasynda jebir çekýän gazak-galmyklaryň, koreý-dunganlaryň, özbek-täjikleriň, gyrgyzdyr terenjileriň, çeçendir inguşlaryň arasynda ýaşap-işleýärkäm, täsin bir zada göz ýetirdim. Olam TÜRKMEN adyna üýtgeşik sarpa goýulýanlygydy.

Türki dilli garyndaşlarymyzyň hem olaruň goňsularynyň arasynda türkmeniň gadymy şan-şöhradynyň nesilme-nesil şu çaka çenli saklanyp gelenligi meniň üçin ullakan açyşdy. Türkmeniň gadymy ruhuna goňşy halklaryň tagzym edýänligine göz ýetirenimde, men özümi ölüme iberen duşmanlaryma minnetdarlyk duýgusy ýaly bir

zat syzdym. Watandan uzakda şeýle açyş etmeklik ömrüň bir bölegini sarp edeniňe degýärdi. «TÜRKMEN» diýlende, batyrgaý, merdana, parasatly, ejize rehimli, saýhally, agras, az sözli ynsan göz öňüne gelýärdi. Bu obraz türkmeniň müň ýyllar dowamynda emele gelen göze doly keşbidi. Şeýle halkyň ruhuýetini, içki dünýäsini edebiýatda açyp görkezmek, elbetde, azaply iş, asylly iş. Meniň neşir edilen üç romany («Ygrar», «Sytrat köprüsi», «Otuz ýedinji ýyl»), ýedi powestim («Göroglynyň gözleginde», «Keltegoňur kyssasy», «Gökderäk ýaýlasyn», «Beýtullanyň ýumrulmagy», «Gurbanaly golagyň ömri», «Bagt hakynda rowaýat», «Mukaddes daragt»), uly hekaýalarym («Symrug», «Günä ýükli kerwen», «Kalbymyzda erenler», «Datly çyrla», «Toba», «Şireje», «Boz torgaý», «Çyraýly hatyn» we başgalar) tutuşlaýyn türkmeniň ruhy ahwalaty barada. Meniň pikirimçe, edebiýatyň we sungatyň çeper eserleri-de ýaş nesliň ruhuny terbiýelemekde uly goşant ahyry. Sözümiň soňunda ýene kyýamata dolanyp gelýäris. Hamala aýdaly, ýene ençe million ýyldan soň kyýamat boljakmys-da... Şonda, dini düşüňjä görä, her ummat öz pygamberiniň daşyna üýşermiş diýilýär. Pygamberini tapmadyklar, megerem, şonda ruhy halal türkmeniň daşyna toplansa gerek. Beýik halypama öýkünip, menem «Kyýamatsdan bir söz diýdim baýakda...» Eger sözümiň telek ýeri bolsa, okyjydan ötüňç sorataryn.

Sapargeldi Annasähet INER OGLY.

#edebiyatwesungat 99 Edebi makalalar